

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2600>

Number: 30 , p. 467-485, Winter I 2014

KIRGIZ YAZAR CUMAKADIR EGEMBERDİEV'İN KANAT HAN ADLI TARİHİ ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

*A RESEARCH ON KANAT KHAN A NOVEL BY A KYRGYZ WRITER
ZHUMAKADYR EGEMBERDIEV*

Dr. Halit AŞLAR

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü

Özet

Modern Kırgız edebiyatı 1930'lu yıllarda SSCB Devlet Başkanı Joseph Stalin'in baskıcı uygulamalarının arttığı zamanlarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Sovyetler Birliğinde birçok sanatçı rejimin buyurduğu konuların dışına çıkamamıştır. Söz konusu hal, doğal olarak, henüz filizlenmekte olan Kırgız edebiyatını da direkt etkilemiş ve edebiyat bu çerçevede oluşmaya başlamıştır. Modern anlamda Kırgız edebiyatında tarihi roman türü 1960'lı yıllarda ortaya çıkmaya başlar. 1991 yılında Kırgızistan bağımsız bir ülke olduktan sonra, her alanda olduğu gibi, tarihi roman alanında da yazarlar büyük bir özgürlüğe kavuşmuşlardır ve özellikle tarihi-biyografik olarak tanımlanabilecek romanlar kaleme almaya başlamışlardır. Söz konusu romanlar içinde Cumakadır Egemberdiev'in Kanat Han adlı romanı dikkatleri çekmektedir. Eserde 1916 yılında Rusya Çarlığına karşı patlak veren ayaklanmada halka önderlik yapmış Kanat Han'ın hayatı, ayaklanan halkla birlikte verdiği bağımsızlık mücadelesi, bağımsızlık hareketinin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla beraber ortaya çıkan trajik durumlar, belgelere de dayanılarak, tahkiye edilmektedir. Cumakadır Egemberdiev'in Kanat Han adlı romanının 1916'da meydana gelen Ürkün'ü anlatan diğer eserlerden farklı yanı Kırgız halkının topraklarını Çarlık Rusyasından kurtarma hareketinin bir refleks isyanı değil, tam tersine, özel olarak organize edilmiş milli bir bağımsızlık mücadelesi olduğuna vurgu yapmasıdır. 1991 sonrası Kırgız romancılığında adeta yeni bir tür gibi karşımıza çıkan tarihi-biyografik romanlar özellikle "tarih" alanında yıllarca ihmal edilmiş "tarihi-manevi" boşlukları bir şekilde doldurmaya gayret etmeleri noktasında başarılı bulunabilir.

Anahtar Kelimeler: Sovyet Edebiyatı, Modern Kırgız Edebiyatı, Tarihi Roman, Kanat Han, Cumakadır Egemberdiev

Abstract

The Contemporary Kyrgyz Literature emerged in 1930s with amplification of the Soviet Union's leader, Joseph Stalin's, repressive practices. A great many writers of the Soviet period would not go beyond the topics and limits determined by the Union's policy. This state, naturally, had a direct affect on the burgeoning Kyrgyz Literature, the development of which took place in this very context. The first historical novels, as they are currently recognized, started to emerge in the Kyrgyz Literature in 1960s. In 1991, after Kyrgyzstan gained its independence, as in any other field, writers also enjoyed full freedom of speech in the course of creating historical novels, drafting mainly novels described as historical biographies. Drawing attention among these works is Kanat Khan, a novel by Zhumakadyr Egemberdiev. Supported by documents, the novel narrates the life of Kanat Khan, who led his people in the revolts that broke out in 1916 against the tsarist government, their unsuccessful struggle for independence and the tragic events that followed the failed independence movement. The salience of the Zhumakadyr Egemberdiev's novel that distinguishes it from other works depicting the Urkun Uprising of 1916 is the emphasis of the writer on the revolt being an organized national struggle for independence, rather than a responsive movement of the Kyrgyz people to recover their land from the Tsarist Russia. Historical biographies that emerge after 1991 as a new genre in the Kyrgyz novelism carry the sufficiency to fill in the "spiritual" gaps in "historical writings" that had been ignored for many years.

Key Words: Soviet Literature, Contemporary Kyrgyz Literature, Historical Novel, Kanat Khan, Zhumakadyr Egemberdiev

GİRİŞ

Kırgız aydınları modern Kırgız edebiyatının oluşturulma noktasında iki ana kaynaktan faydalandığını; ilkinin zengin Kırgız sözlü edebiyatı, ikincisinin ise Rus-Sovyet edebiyatı olduğunu belirtirler. Nitekim Cengiz Aytmatov da Kırgız edebiyatının ulaştığı seviyeye Rus edebiyatı sayesinde ulaştığını belirtip bununla birlikte diğer Türk halklarının edebiyatından da faydalandığını ve faydalanılması gerektiğini ve yazarların sadece Rusçayı değil, kardeş Türk halklarının dillerini de bilmeleri gerektiğini belirtmiştir. (Aytmatov, 1985, s.11)

Modern Kırgız edebiyatı Stalin baskısının arttığı dönemlerde şekillenmeye başlamıştır. Stalin'in "O Nekotorih Voprosah İstorii Bolşevizma" (Bolşevizm Tarihinin Bazı Sorunları Üzerine) adlı bildirgesi bu noktada çok önemlidir. Bildirgede Stalin Bolşevizm ve Marksist Leninist öğretilere ters düşecek tüm eylem ve kişilerle acımasızca mücadele edilmesi gerektiğini belirtmiştir. (Alıntılayan Murzalieva, 2010, s.57) Ülke yöneticileri bu bildirgeyi uygulamakta hiç tereddüt etmemişlerdir. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nde birçok yazar ve şair rejimin buyurduğu konuların dışına çıkamamıştır. Bilinçli veya tesadüfen belirlenen çerçevenin dışına çıkan yazar ve şairler ise bir şekilde cezalandırılmışlardır. Söz konusu hal, doğal olarak, henüz

filizlenmekte olan Kırgız edebiyatını da direkt etkilemiş ve edebiyat bu çerçevede içinde oluşmaya başlamıştır.

Kırgız edebiyat çevrelerinin ortaya çıkış ve gelişim süreci sorunlu ve yavaş ilerlemiştir. Birçok yazar ve şair tesadüfen, hatta yazarlığın gelecekte kendilerinin profesyonel mesleği olacağını tahmin dahi etmeden edebiyat çevrelerine adım atmışlardır. Bu sebeple birçok yazarın edebi uğraşlara attığı ilk adımlar gerektiği ölçüde ciddi ve sanat seviyesi yüksek düzeyde olmamış, yazarlık/şairlik birçok kişi tarafından geçici bir uğraş olarak algılanmıştır. Üstelik gerekli entelektüel seviyeleri de buna müsait değildir.

1936 yılında Mukay Elebayev'in kaleme aldığı "Uzak Col" çağdaş Kırgız edebiyatının ilk romanı kabul edilir. O dönemde II. Dünya savaşına kadar "Kanduu Cıldar", "Kanbek", "Too Arasında" gibi romanlar kaleme alınır. İkinci dünya savaşı zamanında Kırgız edebiyatında roman neredeyse hiç yayımlanmamış, daha çok şiir ve öyküler yayımlanmıştır.

1. Kırgız Edebiyatında Tarihi Roman

Kırgız edebiyatında tarihi roman türü 1960'lı yıllarda ortaya çıkmaya başlar. Modern anlamda ilk tarihi roman Tölögön Kasımbek'in "Sıngan Kılıç" adlı romanıdır. Romanın yayımlandığı yıllarda K. Bayalınov'un "Boordoştor", N. Baytemirov'un "Tarih Esteligi" ve "Cıldızkan", K. Kaimov'un "Atay", S. Omuraliev'in "Telegey", Z. Bektenov'un "Taabaldı Pudovkin" gibi biyografik roman özelliği taşıyan eserler yayımlanmıştır. O dönemin "Sıngan Kılıç" dışındaki romanları tarihi olmaktan ziyade biyografik roman özelliğine sahiptir ve anlatılan kişilikler genellikle Orta Asya'da sosyalist sistemin yerleşmesi için mücadele eden kişiler, ideal sosyalist tipler, örnek emek kahramanlarıdır. Bu romanların kahramanlarının bir kısmı eserlerin yazılıp yayımlandıkları yıllarda hayattadır. O yıllarda, XIX. yüzyılın önemli tarihi olaylarını kodu edinen tek eser "Sıngan Kılıç" olmuştur. Kırgız yazarlar bu romanları kaleme alırken komşu halkların edebiyatlarından etkilenmişlerdir. 1960 ve 1970'li yıllar Kırgız tarihi romanı için önemli adımların atıldığı yıllar olmuştur. (Aşlar, 2014, s.523) Kırgız tarihi romanı da bu yıllarda yaptığı atakla geleceğini kurmaya başlar.

1980'li yıllarda Kırgız edebiyatında K. Osmonaliev'in "Köçmөndör Kagılışı" adlı tarihi romanı kaleme alınır. Yazar romanında Sarıbağış ve Bugu boyları arasında uzun yıllar süren çatışmaları anlatır. Bu yıllarda T. Kasımbek'in XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında Fergana vadisinde yaşayan Kırgızların hayatını anlattığı "Kelkel", A. Stamov'un Kuzey Kırgızlarının Rusya'ya ilhakını anlatan "Cortuul", K. Saktanov'un "Urpaktar Ünü" ve K. Akmatov'un "Kündü Aylangan Cıldar" adlı tarihi romanları kaleme alınır. 1980'li yılların sonu 1990'lı yılların başında T. Sıdıkbekov'un "Kök Asaba" adlı romanı yayımlanır. Bu roman 6-8. yüzyıllarda yaşamış Yenisey Kırgızlarını konu edinir.

1991 yılından sonra, yani Kırgızistan bağımsız bir ülke olduktan sonra, her alanda olduğu gibi tarihi roman alanında da yazarlar büyük bir özgürlüğe kavuşmuşlardır ve özellikle tarihi-biyografik roman türünde romanlar kaleme

alınmaya başlanmıştır. Söz konusu tarihi-biyografik romanlar içinde dikkat çeken Cumakadır Egemberdiev'in "Kanat Han" adlı romanı 2006 yılında yayımlanmıştır.

2. Kanat Han Romanında Vaka, Şahıs Kadrosu ve Bakış Açısı

Eserde, 1916 yılında Kırgızların Rusya Çarlığı'na karşı ayaklanması ve ayaklanan halka önderlik yapan Kanat Han'ın trajik hayat hikâyesi anlatılmaktadır. Ürkün olarak adlandırılan bu ayaklanma Kırgız tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu konuyla ilgili çağdaş Kırgız edebiyatında birçok eser yazılmıştır. "Kanat Han" romanında ise gerçek hayatta yaşamış, halka önderlik yapmış Kanat Han'ın hayatı, bağımsızlık faaliyetleri ve trajik kaderi, belgelere de dayanılarak, tahkiye edilmiştir. "Kanat Han" romanında anlatılan bazı olayların gerçekliği kanıtlanmak için yazar tarafından dipnotlar kullanılmıştır. Özellikle romanın ikinci bölümünde sıkça kullanılan dipnotlar tarihi romanda "belge"nin ne oranda kullanılıp kullanılmaması sorusuna cevap verme noktasında çeşitli görüşler ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Fikrimizce, tarihi roman, adından da anlaşılacağı üzere, bir romandır ve bir romanda dipnotlara yer verilmemelidir.

Cumakadır Egemberdiev'in "Kanat Han" adlı romanının 1916'da meydana gelen Ürkün'ü anlatan eserlerden farklı yanı Kırgız halkının topraklarını işgalcilerden kurtarma hareketinin bir refleksi isyanı değil, tam tersine, özel olarak organize edilmiş milli bir bağımsızlık mücadelesi olduğuna vurgu yapmasıdır. 1916 yılında meydana gelen Kırgız ayaklanmasının genellikle halkın Rus kuvvetlerinden korkup Çin'e kaçması, kaçmayanların ise dağınık bir şekilde işgalci kuvvetlere karşı düzensiz bir şekilde karşı koyması şeklinde yansıtılmaktadır. Yazar romanında bu görüşün karşısındadır ve Kanat Han'ın ani bir kararla değil, sistemli bir şekilde halkı bilinçlendirip özgürlük mücadelesine liderlik ettiği fikrini vermeye çalışmaktadır. Gerçekten de Kanat Han 1916'da olayların patlak vermesiyle mücadeleye girişmemiş, ileri görüşlülüğü sayesinde yıllar öncesinden olası mücadelenin temellerini atmaya çalışmıştır.

Cumakadır Egemberdiev eserinde Ibike uulu Kanat Han'ın ayaklanmada düşmana karşı koyan safların en önünde olduğunu belirtir. Yazar kahramanının 1916'daki isyanda halk önderliğine uzanan çileli yolunun kurgusunu iyi kurar. Romanda bir diğer halk kahramanı Şabdan Baatır ile Kanat Han'ın ağabey-kardeş ilişkisi dikkatleri çeker. İki birlikte hacca giderler. Başka ülkeleri ve halkları gören Şabdan Baatır ile Kanat Han'ın dünya görüşlerindeki değişimleri ve halkın geleceğine dair düşüncelerini yazar ustalıkla yansıtır. Kanat Han da Şabdan Baatır gibi toplumsal hayata aktif olarak girmiş, medrese kurmuş, başka halkların gerisinde kalmamak için bilime sarılmak gerektiğini düşünmüş ve eğitim faaliyetlerine oldukça önem vermiştir.

Yazar romanının bir kısmını tarihçi B. Soltonoev ve K. Usenbaev'in Ürkün ile ilgili kaleme aldığı ilmi eserlere dayanarak yazmıştır. Hatta bu eserlerden aldığı bazı bilgileri dipnotlar düşerek eserine almıştır. Bununla birlikte yazarın döneme bizzat şahit olmuş insanların hatıralarından yararlanma yoluna gitmesi de dikkatleri çekmektedir. Bu bölümler de romandan çok tarihi belge niteliği taşırlar. Diğer yandan

eserde, Rus askerleri tarafından Çüy bölgesindeki Kırgız halkının acımasızca katledilmesi, Kara Bulak köyünde yüz kadar Kırgızın sebepsiz yere öldürülmesi gibi isyanın çıkmasına sebep olan olaylar, din adamlarının halkı 'kafirlerden' kurtulmak gerektiği konusunda bilinçlendirmesi, halk arasındaki görüş ayrılıkları, halkın birlikte oluşu, dirayeti, umutları realist tarzda tahkiye edilmiştir. Romanda halk bir 'fon' değil, kendi kaderlerini kendisi çizmeye çalışan bilinçli bireyler olarak yer alır. Bu sebepledir ki Kanat Han'ı kendilerine önder olarak seçerler. Vatansever birçok Kırgız genci savaşa hazırlanır, tüfekler, mızraklar, kılıçlar toplanır, en iyi atlar seçilir ve gruplara ayrılırlar. Ayaklanmayı Kırgız topraklarında yaşayan diğer halklar da destekler. Profesyonelce olmasa da savaş planları yapılır. Ayaklanan halk kısa süre içinde Koçkor bölgesini alır. Tokmok'a doğru yönelirler. Kısa süre içinde alınan bu küçük başarılar Kanat Han'ı heyecanlandırır ve yeni başarılar almaya teşvik eder. Ayaklanmacıların Rus köylerinde yaptığı zulümler de romanda yer alır. Halklar milletlerine göre değil, dinlerine göre Müslüman ve Hristiyan olmak üzere ikiye ayrılır. Romanda kanlı çarpışmaların geçtiği mekân Kuzey Kırgızistan topraklarıdır. Bölgeye daha önce göç eden Rus halkın Çar ordusuna katılması, bazı Kırgızların taraf değiştirmesi, askeri malzeme eksikliği gibi faktörler sebebiyle ayaklanma başarıya ulaşamaz. Rus askerlerinin ellerinde modern silahlar vardır ve bu orduya karşı koymak oldukça zordur, bu yüzden ayaklanmacılar geri çekilir. Kanat Han çaresiz kalır.

Yazar, Kanat Han'ı bir yandan savaş meydanlarında gösterirken diğer yandan onun iç dünyasını da okurlara iletmeye çalışmaktadır. Kanat Han "*Yenerssek bir tepede, yenilirse bir çukurda olalım*" diyerek halkına cesaret aşılama çalışır. Fakat birçok kişi Kanat Han'ın sözlerine ehemmiyet vermeyip Çin'e kaçar. Yazar, kaçanların cezalandırması gerektiğini belirtir; nitekim bu ayaklanma Kırgız halkının bağımsızlığı içindir. Kanat Han yaklaşık üç bin askeriyle mücadeleye devam eder, ama askerlerinin neredeyse tamamı öldürülür. Yazar gerçek olayları, o olaylara katılan insanların iç dünyalarındaki trajik halleri psikolojik olarak oldukça inandırıcı tarzda tahkiye etmektedir. Rus komutanların en önemli amacı isyana önderlik yapan Kanat Han'ı ele geçirmektir. Aydın oğulları İsak'ı ve Caparsalık'ı da babaları Kanat Han'ın yerini söylemeleri için işkence yapıp öldürürler. Kanat Han'ı bulabilmek için vatan hainlerinden faydalanırlar. Kanat Han'ı ise dünürü Kurmanoğlu Iskak yakalattırıştır. Buna rağmen Kanat Han düşmana karşı ezilmemiş, ölüme doğru yürümekten çekinmemiştir.

Romanın şahıs kadrosunda Törögeldi, İbıke, Kanat Han gibi gerçek hayatta yaşamış şahsiyetler oldukça fazladır. Romanda kurgu Kanat Han merkez seçilerek oluşturulduğu için Kanat Han'a ve yakın çevresine oldukça fazla yer verilir. Roman boyunca olay örgüsünün tarihi gerçeklerle kol kola devam ettiği görülür. Vakanın ortaya çıkışında sözü edilen şahıslar dışında; olay örgüsünde doğrudan yer almayan ya da olayların akışına direkt bir etkide bulunmayan birçok yardımcı karakterin varlığından bahsetmek gerekir. (Halk hekimi Süyümbay, Törögeldi'nin yardımcısı genç Ercan, Aalıbay Hacı, Bekten, Abıkan, Adıl, Şerboto, Baymurat, Andaş, Orozbay...)

Romanda Kanat Han'ın vatansever bir kahraman olduğuna yapılan vurgunun yanında onun aynı zamanda dindar bir Müslüman ve eğitimci bir aydın yönü de gözler önüne serilmeye çalışılır. Halkının düştüğü zor durumda korkup kaçmadan düşmana karşı kısıtlı imkânlarla durmaya çalışan Kanat Han'ın trajik hayatıyla o dönemi onunla birlikte yaşayan Kırgız halkının hüznünlü hayatı iç içe verilmiştir. Kanat Han düşmanın gücü karşısında bir varlık gösteremeyeceklerine inananlardan farklıdır. Çünkü o birçokları gibi Çin topraklarına kaçmayı değil, kalıp Ruslarla savaşmayı yeğlemiştir; ancak elindeki kısıtlı imkânlar ve düşman ordusunun modernize edilmiş ordusu zafere ulaşmasına engel olmuştur. Bu suretle yazar trajik bir yaşam öyküsünü anlatmakla beraber topyekün toplumsal bir trajediye de dikkat çekmektedir.

Ibıke, Kanat Han'ın babasıdır. Kanat Han babasının ikinci eşi Canıl'dan doğmuştur. Töregeldi, Kanat Han'ın babası Ibıke'nin ağabeyidir; anneleri farklıdır. Töregeldi toplum arasında saygı duyulan, tanınan, yörenin zenginlerinin verdiği yemeklere çağrılan, nüfuz sahibi bir şahsiyettir. Töregeldi, Kanat Han'ın babası Ibıke'yi çoğu zaman yanından ayırmamıştır. Bir yemek davetinde Ibıke at yarışları sonunda ödülün kazanan kişiye verilmemesi sonucu çıkan kavgada başka bir boydan birisiyle kavga eder. Haber hemen Töregeldi'ye ulaştırılır. Töregeldi Ibıke'nin durumunu sorup bir şeyi olmadığını öğrenince biraz sevinir. Törögeldi Ibıke'yi her zaman koruyup kollayan bir ağabeydir.

Törögeldi ve Ibıke, başka bir deyişle Kanat Han'ın yetişmesinde önemli etkisi olan bu iki şahsiyet birbirini her zaman kollayan ağabey kardeşler ve yörenin ileri gelenleri safında yer almaktadırlar. Bu hal, Kanat Han'ın yetişmesine olumlu etkide bulunmuştur. Zamanla Törögeldi'nin daha da takdirini kazanan Ibıke artık Törögeldi'yle birlikte bütün davetlere katılır. Yörede saygınlığı giderek artan Ibıke 28 yaşında Talaa-Bulak ve İyri-Suu köylerinin muhtarı seçilir. Törögeldi de ona çok yardımcı olur. Ancak Törögeldi'nin çocukları ve torunları Ötömbay, Tabış akraba olmalarına rağmen Ibıke'nin bu yükselişinden rahatsız olurlar ve köyleri, artan vergilerden dolayı, kötü yönettiğini ileri sürerek onu eleştirirler. Esasen vergilerin artışı hususu doğrudur, ancak bunun sorumlusu Ibıke değil Ak Padişa yani Rus Çarı'dır. Ancak Törögeldi'nin çocukları ve torunları Çar'ı değil Ibıke'yi suçlarlar.

Sarıbağış boyunun gururu Törögeldi 1866 yılının yazında binbaşı Zagryajskiy, yönetici Baygulov ve yardımcısı Bakureviç tarafından sorguya çekilir. Sorguda Törögeldi Çar'a karşı çıkmak ve halkı ona karşı kışkırtmakla suçlanır ve sorgu heyeti tarafından acımasızca dövülür.

“Sarıbağış boyunun geçmişteki gururu, kulaklarını açıp iyice dinle! Sen artık onların gururu değilsin! Kahraman artık biziz! Bundan sonra karşında kimlerin olduğunu iyi bil! Ak Padişa'ya, onun memurlarına karşı koyduğun ve halkı ayaklandırmaya çalıştığın için seni öldürsek az gelir! Sağ kalman Çar'ın şefkatidir. Bundan sonra 'Allah'ına' karşı çıkma! Senin hayatın, hayvanların arkasında gezip mala dönüşen aptal halkının hayatı artık bizim elimizde, anladın mı?! (Egemberdiev, 2006, s.31)

Bu olaydan sonra Törögeldi kendisi ve halkı için asıl düşmanın kim olduğunu anlar.

“Uzun yolda zorlukla yol alıp Ak Padişa'nın askerlerinin acımasızlığına sinirlendi. Dişlerini gıcırdattı öfkeden. Daha önce karşılaştığı zor günleri anımsadı. Bugulara olan Ormon Han'ın öcünü alma seferinde atıma ok değip yıkıldığında ve onlara esir düştüğümde bile bu kadar azap çekmemiştim. Kazakların atlarını çalarken tutsak düşüp sonra Kenen Han'ın birçok askeriyle yaptığımız savaşta esir düştüğümde de böyle bir işkence görmemişim. Bu kâfirler hiç suçu olmayan sadece iftirayla suçlanan bir insanın kaldıramayacağı işkenceleri yaptılar bana. Demek, tam da işkenceci alçakların eline düşmüşüz. Biz Kırgızlar insanların kaldıramayacağı işkencelere maruz kalacağız anlaşılır. Bu kâfirler bizi rahat bırakmayacak!” (Egemberdiev, 2006, s.30)

Bu olaydan sonra Törögeldi'nin hemşehrileri ve akrabaları Tokmok şehrine doğru yola çıkıp onu bu hale getirenlerden intikam almak isterler. Ancak sözü dinlenen Aalibay Acı ve Carkımbay imam toplanan halkı düşmanın elindeki silahların çok güçlü olduğunu söyleyerek sakinleştirir. Ancak yörede Ak Padişa ve memurlarına karşı artan vergilerden dolayı başlayan öfke daha da artar. Törögeldi bu olayla gerçekleri daha iyi görmeye başlar ve dolaylı da olsa halkının işgalci Ruslara karşı bir araya gelerek mücadele etmelerine zemin hazırlar.

“Rusların hakimiyetine gireli beri yakınlarda ortaya çıkan halk türküsü aklına geldi:

Tölööçü ıgım-çığımga	Ödenecek vergiye
Balandı bersen albayt go,	Çocuğunu da versen almaz ki,
Baybiçen aman kalbayt go,	İlk eşin sağ kalmaz ki,
Baykuştun alı mınday dep,	Zavallının hali böyleymiş deyip
Bir adam nazar salbayt go.	Hiç kimse bakmaz ki.

meğer, bu türkü Rus zalimliğinin yeni başlamış hali değil. Başımıza gelecekler daha ileride.” (Egemberdiev, 2006, s.32)

Romanda, Törögeldi ilginç bir şahsiyettir. Daha önce Ruslara yardım etmiş, Çar tarafından ödüllendirilmiş, ancak onun memurları tarafından işkence görmüştür. Bu olay onun ve yakınlarının gerçekleri görmesini, Çar'a karşı çıkmasını ve gelecekte kardeşinin oğlu olacak Kanat Han'ın halk önderi olmasını sağlayan etkenler arasında yer alır.

Romanda Kanat Han'ı yazar okuruyla Törögeldi'yi ziyarete gittiklerinde tanıştı. Kanat henüz bir çocuktur ve çok sevdiği amcasının başına gelenler onu çok üzmüştür ve diğer ziyaretçilerle birlikte yola koyulur.

“Sıcak bir yaz günüydü. Üç atlı evlere doğru yaklaşıyordu. Taya binmiş olan çocuk muhtar Ibıke'nin oğlu Kanat idi. Kanat amcası Törögeldi'yi çok seviyordu. Amcam nerede? Niçin bu kadar uzun bir süre gelmedi? Haydi, gidelim onun yanına diye durmadan söylenip rica etmişti.” (Egemberdiev, 2006, s.34)

Epizotta da görüldüğü üzere Kanat amcasını çok sevmektedir. Amcasının başına gelenler onun iç dünyasında derin yaralar açar ve içinde bunu yapanlara karşı bir öfke doğar.

“Kahraman amcasının şimdiki hali onu şımartıp oynatan eski haline hiç benzemiyordu. Yüzü mosmordu ve damarları görünüyordu. Amcasının bu hali çocuk Kanat'ın gönül dünyasında derin yaralar açmıştı. Binlerce Kırgız'a önderlik yapan, herkesin saygıyla eğildiği kahraman amcasına bunu niçin yaptıklarını anlayamıyordu. Ak Padişa'nın

askerlerinden nefret ediyordu. Amcama bunu yapanları vurup öldürsem diye söyleniyordu.” (Egemberdiev, 2006, s.38)

Gelecekte halkına önderlik ederek Ruslara karşı bağımsızlık mücadelesine girişen Kanat Han’ın serüveni bu şekilde başlamış olur. Daha bir çocukken amcasına bunu yapanlara karşı koymak gerektiğini, onlardan amcasının intikamını almak gerektiğini ruhunun derinliklerinde bir yerlere adeta kazımıştır. Tanrısal bakış açısını sık sık kullanan yazar bu bölümde çocuk Kanat’ın büyüdüğünde bunu yapanlardan intikam alacağını söyler.

“Büyüdüğünde onlardan amcasının öcünü alacağını içinden geçirip kendine söz vermiş gibi görünüyordu. ‘Allah belanızı versin, büyüyünce gösteririm size’ diye düşünceleri birden ağzından söz olup yüksek bir sesle çıkıverdi. Bunun farkında bile olmadı. Bu sırada babası Ibike;

-Oğlum öyle deme. Onlarla mücadele etmek şimdilik çok zor. Bizi bırak, küçük çocuklara bile acımıyorlar! Halk arasında onlardan hiç bahsetme. Aramızdaki hainler duysa hemen yetiştirirler haberi, diyerek oğlunu sakinleştirdi. ‘Tamam, baba.’ diyerek babasını sakinleştirmek istercesine başını salladı. Kalbinde doğan bu öfke ömür boyu günden güne, aydan aya, yıldan yıla çoğaldı, pekişti.” (Egemberdiev, 2006, s.38)

Törögeldi’nin oğulları Ötömbay ve Tabış amcaları Ibike’nin yöneticiliğinden memnun değildir. Törögeldi bir yıl içinde eski sağlığına kavuşur, ancak Ruslardan dayak yediği için içine kapanmıştır ve pek ortalıklerde görünmemekte, halktan uzakta yaşamaktadır. Bunu fırsat bilen oğulları babaları Törögeldi’nin çok sevdiği kardeşi Ibike’ye karşı, kıskançlıklarından dolayı, isyan etmek isterler ve yakın arkadaşlarıyla silahlanırlar. Köylerde olay çıkarıp bazı yerleri işgal ederler ve hayvanların bir kısmını ele geçirirler. Çocuk Kanat atlanıp gizlice köyde olup biten gelişmeleri amcası Törögeldi’ye haber verir. Törögeldi olayı bastırır ve oğullarını fena şekilde azarlar. Kanat, babasını, yakınlarını, köylüleri olası bir akraba kavgasından kurtarır. Bu, çocuk yaştaki Kanat için bir kahramanlıktır.

Kanat aynı zamanda çok yardımsever bir karaktere sahiptir. Yazar, çocuk Kanat’ın nasıl bir karaktere sahip olduğunu babasının ve diğer büyüklerinin konuşmaları aracılığıyla okura şöyle verir:

“-Yeğenim Kanat görünmüyor. Şimdiye kadar çoktan gelirdi. Nereye gönderdiniz?

-Dışarıda çalışanlara yardım ediyor.

-Yeğenim çok iyi yetişiyor. Törögeldi gururla sözüne devam etti. – Allah nazardan saklasın, ömrü uzun olsun. Bugünkü olayın kansız bir şekilde bitmesinde onun büyük rolü var. Gizlice atlanıp gelip haber vermeseydi ben yetişemezdim. Yetişemeseydim o zaman çok büyük bir kavga çıkacaktı. İyi oğul gökteki yıldız, iyi kız yerdeki kunduz, denildiği gibi Kanat gelecekte çok büyük bir adam olacak. Gelecekte halk kahramanı olması için yönlendirin, toplantılara gittiğinizde onu da yanınıza alın. Ancıyan ve Namangan’a ticarete gittiğinizde de yanınıza alın. Yeni yerler, yeni insanlar görsün. İyiyi kötüyü, dostu düşmanı tanısin; ak ile karayı birbirinden ayırsın. Okutun, eğitim alsın. Bu sırada İmam Carkımbay – Siz hiç bunu düşünmeyin. İki yıldır çok iyi okuyor. Yazmayı, okumayı çoktan söktü. Bu sırada babası Ibike söze girip – Akran arkadaşlarından birinin elbisesi yırtılsa kendi elbiselerini veriyor. Kendisinden büyük kişilerin elbiselerinin yırtık olduğunu görse evdeki benim elbiseleri alıp götürüyor. Aç

çocuklar görse evde pişen yemeği götürüyor. Herkese yardım etmeye çalışıyor.” (Egemberdiev, 2006, s.49)

Kanat Han daha çocuk yaşında bu özellikleriyle yakınlarının ve çevresinin takdirini toplamaya başlar. Akrabaları arasında bütün gözler onun üzerindedir. Büyükleri iyi bir şekilde yetişmesine ve eğitimine önem verirler.

Amcası Törögeldi üç yıl sonra vefat eder. Törögeldi'nin vefatı Kanat'ı çok üzer. Bu ölüm onu hayatı ve ölümü düşünmeye sevkeder. Düşünceli bir hale bürünür. Hayatta birilerine bağlı ve muhtaç olarak yaşamaktansa özgürlük için, halkı için yaşamak gerektiğini düşünür. Amcası gibi halkın çok saygı duyduğu bir kahraman olmak gerektiğine kanaat getirir.

“Dini ritüellerle amcasını sonsuza değin kalacağı mekânına uğurlaması Kanat'ı çok etkiledi. Hayatı, hayatın kısalığını, insanoğlunun er geç ölümü tadacağını düşündü. Bu kısa hayatta birilerinin ezdiği biri olmaktansa amcası Törögeldi gibi halkın saygınlığını kazanıp onurlu bir şekilde ölmenin daha iyi olduğuna kanaat getirdi. İçindeki düşünceleri hayata geçirmek gerektiğine karar verip bunun için tüm gücüyle acele edesi geldi.” (Egemberdiev, 2006, s.57)

Kanat bir gün bir kaza geçirir ve ölümden döner. Bu tehlikeli kaza Kanat'ı daha da derin düşüncelere salar. Gelecekteki hayatını düşünür, hayatını devrin şartlarıyla karşılaştırır. Bu dünyada bir insan olarak, vatanını ve halkını seven bir vatansaver olarak neler yapması gerektiğini düşünür. Gelecekte önemli bir halk lideri olacağına olan inancı ve güveni sağlamlaşmaya başlar. Böylece yazar kahramanını, hayatta başına gelen ilginç olaylarla, halk önderliğine doğru giden yolunu aşama aşama okuruna gösterir.

Yazar, eserdeki 'Halk Önderliğine İlk Adım' başlıklı kısımda 1875 yılının yaz aylarından bahseder. Bu sıralarda hasta olan Ibıke oğlu Kanat'a Stolipino'da yapılacak olan muhtarlar toplantısına kendisinin yerine katılmasını söyler. 16 yaşındaki Kanat artık babasının yerine muhtarlar toplantısına katılmaya başlar.

Bu muhtarlar toplantısında toplantı başkanı Sütükö Biy'in sözleri bazı yerli yöneticilerin Rus politikalarına ne derece yardımcı olduğunu gösterir mahiyettedir:

“Sayın katılımcılar diye başladı sözüne. Sizlerle birlikte tek bir mesele hakkında öğütleşmek istiyoruz. Rusya padişahu etrafımızı saran vahşilerden bizi koruyup bağrına basıp idaresine aldı. Bunu hepimiz iyi biliyorsunuz. Yüce Ak Padişa yol, köprüler yaptırıyor, kaleleri onartıyor daha birçok iş yapıyor. Bütün bunlar için çok akçe gerekiyor. Bu akçeleri başka biri verecek değil ya, burada biz yaşıyoruz. Bu yüzden bütün bu masrafları bizim vergi vererek karşılamamız gerekmektedir. Bu vergileri zamanında ödememiz hususunda bir kanun var. Bu kanunu çiğneyip vergilerini zamanında ödemeyenler sert bir şekilde cezalandırılırlar!” (Egemberdiev, 2006, s.58)

Rus politikalarının Kırgız topraklarında uygulanması hususunda oldukça çalışkan olduğu görünen toplantı başkanı Sütükö Biy Çar Rusyasını övmekte, kendilerini onların koruduğunu söyleyerek halktan vergi istemektedir. Toplantıya katılanlar başkanla hemfikirdirler. Kanat bu toplantıda kendi köylerinden gereksiz

yere fazla vergi alındığını, buna bir son verilmesini söyler ve bu teklifi kabul görür. Böylece onun sayesinde köylüsünün omuzlarındaki bazı ağır vergiler kaldırılmış olur.

Aradan beş yıl geçer. Kanat artık güçlü kuvvetli bir delikanlı olmuş, toplantılara iştirak eder olmuştur. Toplantılarda konuşulan konular onun iç dünyasında birçok soru doğurmaktadır. Kendisine yakın gördüğü ve onun hayatında önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebileceğimiz Saadabay bu sorulara cevaplar vermektedir. Bu cevaplar Kanat Han'ın doğru yolu bulmasında, başlayacağı haklı davası için önemli ipuçları içermektedir.

“Ee evladım, benim sihirli bir tarafım yok. Benim sihrim karşı tarafın zorbalıklarıyla münakaşa ederek yaşamak. Bu zulme dayanmak, zamana ayak uydurmak, tehlikelere karşı kendimizi ve halkı korumak. Şimdiki yöneticilerin hayatının esas kaygısı da bu olmalı. Çoğunluğu halkı korkutarak, baskı kurarak, zulmederek yönetmeye çalışıyor. Bir gün bizim zamanımız da gelecek. Kanat, evladım! Sözümün sonunda söylemek istediğim, halkın sorunlarına eğilip, halkı refah içinde yaşatmak lazım. Halka dayanak olmak, halkın güvenini kazanmak lazım. Kırgızlardaki halk atası namı Rusya'nın general rütbesinden daha değerli. Bunu iyi anlamak lazım. Bu nama ulaşmak için her daim yolun açık olsun. Senin toplantılara katılıp anlamlı sözler söylediğini biliyorum. Gelecekte senden de büyük beklentiler içindeyiz. Sağlıklı ol oğlum. Allah sana uzun ömür ve sağlık versin.” (Egemberdiev, 2006, s.81)

İhtiyar Saadabay'ın bu türden tavsiyeleri Kanat'ı çok etkiler. Kendisini üzen ve düşüncelere sevkeden halkının çileli hayatı, Saadabay'ın verdiği bu mesajlar Kanat'ın yürümek istediği yolda emin adımlarla gitmesi gerektiğini vurgular. Aklına gelen fikirleri diğer üstatları Çarkımbay ve Orozbay ile de paylaşır. Her fırsatta onlara düşünceleri anlatır. Orozbay ile aralarında geçen halkının geleceğiyle ilgili bir konuşmadaki ifadeler dikkat çekicidir.

“Söylediklerimi iyi anladınız mı? diye sordu. – Çok iyi anladım. Olaya kendini iyi verip anlattığından senden bile daha iyi anlamış oldum. - dedi Orozbay

-O zaman nasıl bir öğüt vereceksiniz?

-İlk önce zulme uğrayan halkı yok olmaktan kurtarmak için hayvancılık yapmak, akrabaları bu işte çalıştırıp hayat şartlarını düzeltmek gerek. Aslında bu çok zor bir iş. Hayvanları yetiştirmek için zaman lazım. Kışın bu işler daha da zorlaşır. Baharda da iyi ot toplamak lazım. Eğer kış sert geçerse hayvanların bu otlara çok ihtiyacı olacak, ot olmazsa açlıktan ölürlür. Hayvancılık zor iştir, bütün bunlara dayanabilir misin? diye sorarak onun bu işteki kararlılığını öğrenmek istedi

-Dayanınız. Dayanamayacak bir durumumuz yok. Atalarımız eski devirlerden beri hayvancılıkla uğraşıyor. Çar'ın zulmüne dayanan canımız buna mı dayanamayacak?

-İlk önce seni evlendirmemiz gerek. Sana iyi bir hanım olacak akıllı, çalışkan, namuslu, iffetli güzel bir kız bulmamız lazım. Böyle bir kızı bulmak için gerekirse tüm dünyayı da dolaşırız.” (Egemberdiev, 2006, s.83)

Halkının sorunlarını çözmek için sürekli fikir üreten ve bunu fikir alış verişi yaptığı büyükleriyle paylaşan Kanat'a Orozbay hayvancılık yapmasını ve evlenip düzenli bir hayata sahip olması gerektiğini söyler. Bunun üzerine Kanat halkının geleceğini düşünmekle birlikte evlenmesi gerektiğine de kanaat getirir. Bir süre sonra da babası Ibıke'nin dostu Ketmen Töbölü Baktıyar'ın kızıyla evlenmeye karar verir,

çünkü babası Baktıyar'la yıllar önce anlaşıp 'Bel kuda' (Beşik kertmesi) usulüyle çoktan söz kesmiştir bile.

Kanat evlendikten sonra köyünden ayrıлып Kegeti geçiti yakınlarında kendine yeni bir ev kurar ve hayvancılıkla uğraşmaya başlar. Saadabay'ın tavsiyesi hep aklındadır ve halkın zor hayatını hafifletmek ve vergilerini ödeyemeyenlere yardım etmek amacıyla hayvancılığa çok önem verir. Köylüleri Sulayman ve Nadır'ı cezadan kurtarır. Elinden geldiğince herkese yardım eder. Çüy'den, At Başı, Narın ve Cumgal'a veya Narın'dan, Cumgal'dan Çüy'e gelen gidenlerin uğrak yeri olur; konukları barındırır, yedirir, içirir. Narın'da yaşayan kaynatası çok zor durumlara düşer ve Kanat'a gelirler, onları ağırlar. Hanımı Cıldız da onun gibi misafirperver ve yardımseverdir. Giderek halk arasında namı yürür.

Kanat günlük hayatına devam etmekle birlikte sanki günün birinde ayaklanacağını biliyormuşçasına o günler için de hazırlık yapmaktadır. Halkın yaşadığı ağır şartları hafifletmek ve hatta halkını Rus idaresinden kurtarmayı da amaçlamaktadır. Kanat'ın halk önderliğine giden yola birdenbire ve rastlantısal bir şekilde atılmadığını da romandaki ezipotlardan anlayabilmekteyiz.

Kanat muhtarlık yapmanın değil, hayvancılıkla uğraşmanın halkı için daha doğru olduğunu düşünmektedir. Babası Ibıke ise onun muhtar olmasını ister. Babası ve oğlu arasında meydana gelen bu fikir ayrılığının tek sebebi Kanat'ın halkı ekonomik sıkıntılardan kurtarmak için tek yolun hayvancılıkla uğraşmak olduğunu düşünmesidir. Babası ise onun halkı yönetmesini, zenginlik peşinde koşmaması gerektiğini söylemesi üzerine aralarındaki gerginlik daha da artar.

O sıralar bölge yönetiminin Kanat'ın köyden uzakta yaylada hayvan yetiştirdiğini duyup orada incelemesi yapması ve hayvanlarının çokluğundan ötürü yeni vergiler koyması ve yeni verginin vakit geçirmeden ödenmesini buyurması Kanat'ı çok kızdırır. Bunun üzerine seçimlere katılmaya karar verir ve seçime bir gün kala seçimin yapılacağı yere gelir.

Bölge sorumlusu Sütükö Biy Kanat'ın durumundan haberdardır ve ondan rüşvet talep eder. Abay'ıda köyüne muhtar seçilebilmek için rüşvet vermek zorunda kalan Kanat bir atını Sütükö Biy'e verir. Yazarın romanda belirttiğine göre o dönemde rüşvet birtakım jest ve mimiklerle alınıp verilir imiş. Örneğin deve verilecek olursa bıyık sıvazlanır, iyi bir at verilecek olursa yüz kaşınır, yüz som verilecek olursa göz ovalanır, iki yüz som verilecek olursa iki göz birden sıvazlanır, on som verilecek olursa bir kol kaşınmış. (Egemberdiev, 2006, s.170)

Rus yönetiminin desteğini alan yerli yöneticiler de halkın parasını, malını almaktan çekinmemişlerdir. Eserde bu durumun o dönemin tarihi gerçekliğini açıkça ortaya koyduğunu net bir şekilde görebilmekteyiz. Netice olarak seçimlere katılan Kanat rakipleri Sadık ile Tügöl'ün onun adaylığını duyduktan sonra seçimlerden çekilmeleriyle kendi köyüne muhtar olarak seçilir. Onun muhtar seçilmesi omuzlarındaki yükü arttırır, zihnindeki düşünceleri ise güçlendirir. Muhtar seçildikten sonra çevresindekilere yaptığı konuşma manidardır:

“Halkı, kendimizi yok olmaktan kurtaralım, acı çekmeyelim diyorsak eğer, Çarlık’ın ne kadar ağır olursa olsun, tüm taleplerini şimdilik yerine getirelim. Burada mal sahibi, hali vakti yerinde olan insanlarsınız. Bu ağır vergileri sizlerin yardımları olmadan ödeyemeyiz. Ben de bu amaçla sizlerden ayrılıp, güzel bir yer bulup evli yoksul aileleri de yanıma çağırıp hayvancılıkla uğraşıyorum. Çoğu zaman vergileri ödese de ödeyemediğimiz zamanlarda birbirimize yardımcı olalım. Bu, Karakol bölgesinin muhtarı Saadabay’ın, Türgön ve Kensuu halkının gururu Kızır Baysaba’nın tecrübeleri. Onlar köylülerin her birinin halini göz önünde bulundurarak dayanışma içinde çalışıyorlar. Çar’ın ağır vergilerini zamanında ceza almadan ödemek için malımızı mülkümüzü çoğaltalım. Canla başla çalışalım, topraklarımızı kullanalım. Kendimizi ve halkımızı korumanın şimdilik tek yolu budur. Bu yola birlikte baş koyalım!” (Egemberdiev, 2006, s.172)

Herkes Kanat’ın bu düşüncelerine katılır. Kanat, artık resmen bir halk önderidir ve kitleleri etrafında toplamaya başlamıştır.

Bir süre sonra babası Ibıke akrabaları tarafından öldürülür. Bu ölüm Kanat’ın Kırgız halk kahramanı Şabdan Baatır ile yakından tanışmasına vesile olur. Kanat’ın Şabdan Baatır ile tanışması onun mücadele edeceği yolda ilerlemesinde önemli bir mihenk taşıdır. Şabdan Baatır da Kanat’ın namını işitmiş ve ona saygı duymaya başlamıştır. Kanat’a başsağlığı dilemek ve meydana gelen olayı çözümlmek için onun köyüne gelen Şabdan Baatır ile Kanat’ın ilk konuşması romanda şöyle verilir:

“-Kanat kardeşim, başın sağolsun. Ben merhum Ibıke’nin ölümüyle ilgili tüm bilgileri aldım. Son söz senin. Ne yapalım dersin? diye açık cevap vermesini bekledi.

-Bahadır! Halk kargaşa içinde, akrabalar birbirine düşmüş, birbirini öldürmüş. Bu durumda benim nasıl bir intikamım olabilir. Öldürülen babam, öldüren ise yakın akrabam. Çar’ın kanununa uyup Ürkümbay’ı çoluğu çocuğuyla Sibirya’ya sürdürsem, yok etsem babam dirilip gelecek mi sanki?! Bunu yapmaktansa halkın birliği dirliği benim için daha önemli.

Birden başını kaldırıp Şabdan’a baktı ve sözüne devam etti. “Bu felakete sebep olanların evine gidip hiçbir şeyden korkmamalarını, kendi işlerine güçlerine bakmalarını söyledim. Halkın dirliği için bunları affetmezsek olmaz.” (Egemberdiev, 2006, s.211)

Kanat’ın babasını öldürenlere karşı halkın huzurunun ve düzeninin bozulmaması için herhangi bir intikam beslememesi ve katilleri affetmesi Şabdan Baatır’ı oldukça mutlu eder. Bu durum da Kanat’ın halkının huzurunu ve dirliğini ne kadar önemseydiğini gösteren güzel bir örnektir. Diğer yandan olayı çözmek için gelen Şabdan Baatır’ın Ibıke’yi öldüren Ürkümbay ve yakınlarıyla yaptığı konuşmalar onun adaletli ve halk arasında oldukça sözü geçen bir halk lideri olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Şabdan Baatır’ın konuşmasından üç gün sonra Ürkümbay iki kız ve hayvan alıp Kanat’a gider. Kanat Ürkümbay’ın babası için getirdiklerini kabul eder ve “Öldüren de benim, ölen de” diyerek halkı birliğe çağırır. Ürkümbay bu duruma çok sevindir ve “Milyonda bir bile tesadüf edilmeyecek böylesi bir affediciliğin için, göz bebeğinle birlikte olup ömür boyu kölen olmaya hazırım.” (Egemberdiev, 2006, s.230) diyerek Kanat’a sarılır.

Söz konusu durum Kanat'ın halk içindeki liderlik pozisyonunu ve itibarını oldukça yükseltir; zira onun tek bir amacı vardır: Halkın kurtuluşu!

1904 yılında Şabdan Baatır Kanat'a haber gönderir ve kendi kafilesine katılıp hacca gitmeyi teklif eder. Kanat teklifi kabul eder. Şabdan Baatır ve arkadaşlarıyla birlikte yola çıkarlar. Bir süre sonra İstanbul'a gelirler. Şabdan Baatır Mekke demiryolu çalışmalarının durduğunu görür ve dönemin Osmanlı idarecileriyle görüşür. Çalışmaların devam etmesi için maddi yardımda bulunur. Bunun üzerine II. Abdulhamit tarafından devlet nişanı verilerek ödüllendirilir ve II. Abdulhamit, romanda belirtildiği şekliyle, şu şekilde bir ferman yayınlı:

"85 Nolu Ferman

28 Eylül, İstanbul

1. Kendileri zor durumda olmalarına, uzun bir yoldan gelip hacca gitmelerine rağmen, bizim demiryolu inşaatındaki müşkül durumumuzu görüp yüklü bir miktarda yardımda buldukları için Şabdan Cantay uulu Türk padişahının nişanı ve altın madalyası ile ödüllendirilsin!

2. Maddi destek uzun zamandır inşaatı durmuş olan Mekke demiryolundaki büyük köprünün bitirilmesi için harcansın ve iş tamamlandığında köprüye Şabdan Cantay uulu adı verilsin.

Osmanlı Devleti Padişahı II. Abdulhamit." (Egemberdiev, 2006, s.234)

Hacca gidip geldikten sonra Kanat eğitim işlerine ağırlık verir. Köyüne okul açar. Oğullarını ve yakın akrabalarından bazılarını eğitim almaları için Ufa ve Kazan şehirlerine gönderir. Tatar yazar Sabır Gabelmanov ile tanışıp eğitim öğretim faaliyetleri hususunda sıkça fikir alışverişi yapar. Köyde açtığı okulda sonraları Kırgız eğitim, dil ve bilim dünyasının önemli şahsiyetlerinden biri olacak olan İşenaalı Arabay uulu da dersler vermiştir. İşenaalı Arabay uulu'nu Ufa'ya eğitim alması için Kanat göndermiştir. Daha sonraları ise Talaa Bulak köyünün yakınlarına kendi imkânlarıyla bir medrese açar. Medrese Usul-i Cedit sistemine göre eğitim vermeye başlar. Bu medresede Ufa şehrinden gelen Tatar öğretmenler ve ülke dışında eğitim almalarını sağladığı Kırgız gençler ders verirler. Kanat ve çevresinde oluşturduğu entelektüel sayılabilecek kadro halkın eğitim görmesi için gayret ederler.

Romanın ikinci bölümü Kanat'ın Rus işgalcilere karşı ayaklanma sürecini etap etap anlatmaktadır. Özellikle romanın bu bölümünde "tarihi romanda belge" kavramıyla sıkça karşılaşmaktayız. Yazar, anlattığı bazı olayları dipnot düşerek kaynak göstermiştir. Özellikle romanın ikinci bölümünde fiksiyonun yerini belge almıştır tespitinde bulunabiliriz. Eserde o dönemi yaşamış bazı kimselerin hatıralarına da yer verilmiştir. Bu hatıralar önemli bir yekûn tutmaktadır. Bahsedildiği üzere, romanın ikinci bölümü daha ziyade o dönemi anlatan bir tarih kitabı niteliği taşımaktadır. Yazar bu bölümde toplam on yedi dipnot kullanmıştır. Gösterdiği kaynaklar Ürkün ile ilgili yazılmış kitaplar ve devlet arşivleridir. Bu durum eserin roman hüviyetinden uzaklaşmasına sebep olmuştur.

1916 yılında Rusya Çarlığı'nın Kırgızlardan asker almak istemesi bu isyanın ana sebeplerinden birini teşkil eder. Romanda da bu hususa özellikle vurgu yapılmaktadır. Bunun yanında yerli yöneticilerin Rus yöneticilerle yaptıkları kirli işbirlikleri, yerli yöneticilere yakın olanların sıradan halktan daha rahat bir yaşam sürmesi ve çocuklarının askere alınmaması romanda sıkça dile getirilmektedir. Ayrıca Kırgız topraklarına yerleşen Rus halkının Kırgız halkına yaptığı zorbalıklar da anlatılır. Diğer bir mesele de sürekli artan vergilerdir.

1916 yılının haziran ayında Kanat gizlice Bişkek'te muhtarlar toplantısına katılır. Toplantıda son durumlar görüşülür ve mücadele edilmesi gerektiği vurgulanır. Kanat, halkın geleceği için kaygılanmaktadır. Buna bir çözüm bulmak gerektiğini düşünür ve etrafındaki insanları bu konuda bilinçlendirir. Halkın gözünde artık önemli bir lider konumuna ulaşmış olan Kanat Çar askerleriyle mücadele etmeyi kararlaştırıp bir lider seçme sırası geldiğinde diğer kanaat önderleri onun han olmasını teklif ederler. Buradaki han daha çok sembolik bir anlam taşır ve 'halk lideri, önder' anlamına gelir; nitekim Kanat bir devlet lideri değil, halk lideridir. Bu epizot romanda şöyle verilir:

"... kara sakallı Temir, Boyot köyü muhtarı Toktosun teklifini sundu: Ey halk! Böylesi zor günlerde halkı yönetecek, kafirlere karşı duracak, adaletli, dürüst, namuslu, güçlü, şefkatli taraflarıyla bildiğiniz, sevip saydığınız Kanat ağabeyimiz var. Hepinizin destekleyeceğine inanarak Kanat'ımızı han ilan etmemizi teklif ediyorum.

Halk arasında bir uğultu yükseldi:

-Doğru!

-Olsun, olsun! Kanat olmayacak da kim olacak!

-Hanlığa sadece Kanat layık!

-Hiçbirimiz karşı değiliz!

-Kanat hanımızı Allah korusun. Bütün halk bunu destekledi. Bundan sonra halk Kanat'a ak keçe getirip, küçük çocuk gibi etrafını sardı.

-Han oldu Kanat'ımız!

-Han ilan edildi, Kanat!

-Kanat Han, Han Kanat!

-Hanımıza saygımız sonsuz, diyerek halk alkış tuttu." (Egemberdiev, 2006, s.296)

Artık seçilmiş bir halk lideri olan Kanat Han'ı çok zorlu bir süreç beklemektedir. O hemen ilk adımlarını atar ve düzenli bir ordu kurmaya çalışır, ancak elindeki imkânlar kısıtlıdır. Diğer yandan Kırgızistan'ın diğer bölgelerinde de, gizli yapılan muhtarlar toplantısında alınan kararlar üzerine, ufak hareketlenmeler başlamaktadır.

"İsyancılar ilk önce iktidar temsilcilerinden öç aldılar. Kırgız topraklarını ele geçirenleri öldürdüler. Ondandı sonra kaleyi yaktılar. Bu isyana Aga-Cumgal, Kara-Keçe, Kurmankoco, Koçkor ve Abayıda köylerinden gelen isyancılar katıldı." (Egemberdiev, 2006, s.303)

Ayaklanan halkı sakinleştirmek isteyen At-Başı ilçesinin yöneticisi onlara şöyle bir mektup yazar:

"Kahrolası isyancılar, eğer bugün akşama kadar yöneticilerinizi yakalayıp vermezseniz ve değerli eşyaları iade etmezseniz, tutukluları serbest bırakmazsanız hepinizi kırar

geçeriz. Eğer bizim taleplerimizi yerine getirmesenz sonunuz kötü olur. Geleceğinizi düşünüp hareket edin!" (Egemberdiev, 2006, s.304)

Yazarın eserinde 'Kırgız SSR'inin BMA. Frunze 75d.15.l.43;247-248l.' dipnotuyla gösterdiği bu mektuba ayaklanmacılar şöyle karşılık vermişlerdir:

"Kahrolası zalimler, topraklarımızı işgal ettiğiniz yetmiyormuş gibi, şimdi de çocuklarımızı askere göndermek istiyorsunuz. Bu zalimliliğiniz karşısında halk ölümü göze alıp isyan ediyor. Çocuklarımızı askere alma fikrinden vazgeçin!" (Egemberdiev, 2006, s.305)

Kanat Han Cumgal, Koçkor bölgelerinden toplanan bine yakın adamıyla birlikte eylül ayının on ikisinde Çar askerlerinin ve yöneticilerinin bulunduğu Tokmok şehrini ele geçirmek ister. Bin kişilik ordu geçtiği yerlerde sevgiyle karşılanır, halk Kanat Han'a saygı ve sevgisini gösterip tezahüratlar yapar. Başka bölgelerde yaşayan halkın da desteğini alan Kanat Han küçük ordusuyla birlikte Tokmok şehrini kuşatır. İlk günlerde birtakım başarılar alınmasına rağmen düşman kuvvetlerinin elinde çok güçlü silahlar bulunduğu için grup kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalır: "Tokmak'ı ele geçirme maksadıyla yapılan saldırı on gün kadar sürdü. Kırgızlardan üç yüzden fazla kişi öldü, dört yüze yakın yaralı var." (Egemberdiev, 2006, s.325) Yazar bu bilgiyi şu dipnotla verir: A.İ. Zorin. Kırgıztastandığı Kötörülüştün 25 cıldığı. Frunze, 1945,s.28.

Diğer çarpışmalarda da Kırgız gruplar birtakım küçük başarılar elde etmesine rağmen nihai sonuca ulaşamazlar. Kanat Han ve küçük ordusu Rus ordusuyla başa çıkamaz ve çok kayıp verir; birçok Kırgız genci hayatını kaybeder, bir kısmı ise Çin'e kaçar. Kanat Han mücadelesine devam etmek istemektedir, ancak etrafındakilerin buna olan inancı azalmıştır.

"Çüy'deki silahlı askerlerden herhangi bir iyi davranış beklemenin boşuna olduğunu anlayan isyancılar merkezi Tyan Şan, Koçkor, Cumgal, Narın ve Tozuz Toro taraflarına çekildi. Kanat bu çekilişten sonra Çar silahlı kuvvetlerinin gücüne inanır gibi oldu..." (Egemberdiev, 2006, s.326)

Askeri cihetten daha güçlü olmalarına gerektiğini düşünen Kanat Han Şabdan Baatır'ın yakınlarının yaşadığı Kemin bölgesine gider ve orada halk önderlerinden biri olan Samüdü'n ile görüşür ve aralarında geçen diyalog Kanat Han'ın umudunu iyice kırar:

"-Selamün Aleyküm Kanat Han! İsyanın en kızıştığı dönemde burada ne işin var?,dedi
-Sizlere gelip öğütleselim dedik. Allah'ın izniyle işlerimiz yoluna girecek. Bizi karşılamanız çok iyi oldu.

-Benim çok acele işlerim var şimdi! Hadi hemen anlat derdini!

-Tokmok'u almaya gücümüz yetmedi. Ancak mücadelemize ara vermeyelim diye karar aldık. İki tarafa dağılıp iyice silahlanıp acımasız zalimlerle çarpışacağız. Bu son hareketimizi destekleyin, bize katılın! Yenersen bir tepede, yenilirsen bir çukurda birlikte olalım!

-Bizim ayaklanmaya olan desteğimiz değişti. Büyük bir devletin silahlı askerlerine karşı koyamayız, Çin'e kaçmak istiyoruz. Başka çaremiz yok. Sen de bize katılıp Çin'e göç et!

-Hayır, sadece ailemi ve kendimi düşünüp size katılamam. Ben sıradan bir yönetici değilim, ben halk lideriyim. Ne olursa olsun halkla birlikte hareket etmem lazım. İsyanimız sonlanmadı henüz. Büyük devletlerle savaşıp güçsüzleşen Rus imparatorluğunun üç beş askerini topraklarımızdan söküp atacağımıza olan inancım tam! Madem öyle siz kendiniz gidin Çin'e. Yolunuz açık olsun. Ama başımı eğip sizden silah yardımında bulunmanızı rica ediyorum. Bizim silaha çok ihtiyacımız var, bunu biliyorsunuz.

-Silah yok! İbrahim hepsini dağıtmış. Kalanları da Keminli ayaklanmacılara vermiş. Bu silahlar onların işine çok yaradı, ayaklanmanın ilkinin Kemin'de başladığını çok iyi biliyorsunuz. Keminliler bu silahların yardımıyla askerlerle iyi savaştı.

-Kısacası, hiçbir şey veremeyecek misiniz?

-Evet, hiçbir silah veremeyiz, dedi Samüdün son sözünü söyleyip." (Egemberdiev, 2006, s.329)

Umduğu yardımı bulamayan Kanat Han sayıca azalmış ve askeri mühimmat açısından oldukça zayıf küçük ordusuyla Çar askerleriyle giriştiği mücadeleyi giderek kaybetmektedir ve küçük ordusu daha da küçülür. Kısa bir süre sonra oğlu ve bazı yakınları yakalanır, işkence görür. Kanat Han'ı bulup getirdikleri takdirde kendilerini serbest bırakacakları söylenir, ama oğlu İsak buna karşı çıkar ve öldürülür. İsyan liderlerinden biri zannettikleri Iskak'ın ise babasını öldürmekle tehdit ederek Kanat Han'ı bulmasını emrederler ve onu bulduğu takdirde kendisinin darağacından kurtulacağı söylenir. Iskak bunu kabul eder ve Kanat Han'ın peşine düşer. Büyüklerine akıl sorar. Onlar da Kanat Han'a vermeleri için bir mektup yazar. Bu sırada Kanat Han da etrafında hemen hiç kimse kalmadığı için ve ailesini olası bir zarardan kurtarmak için Çin yoluna düşmüştür. Iskak bunu haber alır ve Kanat Han'a ulaşır ve mektubu verir. Kanat Han bunun üzerine halkının daha fazla acı çekmemesi için geri döner ve teslim olur.

Kanat Han Almatı'daki hapishanede derin düşüncelere dalar:

"...İşte hücrede yatıyorum. Ayaklanmanın sonu böyle oldu, diye Kanat Han Almatı hapishanesinde üzgün üzgün oturuyordu. – Bu kafirler beni sağ bırakır mı?! – Hayır! Halkı ayaklandıran, onlara liderlik yapan birini diri bırakmayacakları açık değil mi? Daha ömrüme doyamadım. Hayatın kısalığını, geçici olduğunu er geç bu canı teslim edeceğim günün geldiğini, bu dünyayla vedalaşacağımı hissetmek zor imiş. Ne kadar gayretli olursa olsun, bu, insanı üzen bir azapmış. Umut ölmez derler ama bende umut da yok artık. Bu zor anlarda umut niçin ortaya çıkmıyor? Niye görevini yerine getirip bir çare aramıyor? Veya o da mı beni yalnız bıraktı? Onu da mı darılttım? Tamamen yok mu oldu? Umut da ne ki? Yok olmak, ebediliğe geçmek olmasın?! Sonuçta ben bir hanım. Bu kadar kederlenmeye gerek yok. Gücümü toplayıp dik durayım. Bu benim hayattayken yapamadığım kahramanlığım olsun. İnsanlık böyle zor günlerde imtihan edilmez mi? Ne kadar kederli olsa da cezam, cezamı çekmekten korkmayayım. Düşmanlarım bunu sezmesin. – Derin bir nefes alıp hüznü hüznü içini çekti. Dünyayla vedalaşacağına inanmadı. Yaşamak istiyordu. Bir an tüm hayatı gözünün önünden akıp geçti. Ecel yakınlaştığından mı nedir, ataları Törögeldi ve İbikelerin Hakk'a yürüdükleri anlar geldi aklına." (Egemberdiev, 2006, s.14)

Halkına ve yakınlarına daha fazla zarar gelmemesi için teslim olan Kanat Han'ın içinde bulunduğu bu trajik durum yani vakanın sonuç kısmı aslında eserin ilk sayfalarında verilmiştir. Teslim olan Kanat Han hayatını kaybedeceği için üzüntü duymakla beraber giriştiği mücadelenin doğruluğuna derinden inanmaktadır.

Kanat Han'ın hayatını ve bağımsızlık mücadelesini tahkiye eden bu tarihi-biyografik romanda yazarın kahramanına karşı bir acıma duygusu hissettiği açıktır. Sovyet döneminde halk düşmanı olarak ilan edilen ve yıllarca kendilerinden hiç bahsedilmeyen Kanat Han gibi şahsiyetlerin hayatını anlatan tarihi-biyografik romanlarda yazarların kahramanlarına karşı objektif bir duruş sergilemesini beklemek boşunadır. Çünkü yazarın eseri yazmasındaki en büyük amacı Kanat Han'ın bir halk kahramanı olduğunu kanıtlamak ve onu bağımsızlığın sağlamış olduğu özgür ortamdan faydalanarak geniş okur kitlelerine tanıtmaktır. Bu nedenle yazarın romana duygularını yansıttığını görüyoruz. Bununla birlikte yazarın kahramanlar veya olaylarla ilgili şahsi fikirlerini okura direkt seslenircesine verdiğini de gözlemlemekteyiz.

3. Kanat Han Romanında Zaman ve Mekân

Romanda, romanın kurgusunda ve yazarın eğilimlerinde belirleyici bir etkiye sahip olan olaylar ve gelişmeler bir zaman olgusu ile karşımıza çıkar. Romanın iç unsurlarından olan zaman kavramı eserde olayın geçtiği an, bu olayın anlatıldığı an ve öğrenildiği an olmak üzere üç kısma ayrılabilir. Bu hususta Aktaş şöyle der:

“Bir metin halkası üç ayrı tarihle alakalı olarak okuyucunun karşısına çıkar. Birincisi, itibari vakanın meydana geldiği söz, ikincisi itibari bir varlık olan anlatıcının onu öğrenmesi ve anlatması için geçen müddet, üçüncüsü ise yazarın bunları kaleme aldığı zaman dilimidir.”(Aktaş, 1991, s.127)

Kanat Han romanında öykü zamanı ve öyküleme zamanı arasında Sovyetler Birliği kurulup dağılmıştır. Zaten Sovyetler Birliği zamanında böyle bir romanın kaleme alınması mümkün değildi. Romanın hareket noktası olarak üzerine inşa edildiği tarihi süreç Ürkün olarak da bilinen 1916 Kırgız ayaklanmasıdır. Ancak eserde zaman 1916 öncelerinden başlar. Kanat Han'ın çocukluğundan ayaklandığı ve Almatı'da bir hapisanede öldürüldüğü 1916 yılına kadarki tarihi süreci kapsar.

Romanda Kanat Han'ın ayaklanmaya başladığı bölüm yani 1916 yılı ikinci bölümde verilir. Birinci bölümde ise Kanat Han'ın çocukluğu, Rus askerlerine karşı olan düşmanlığının ortaya çıkışı, çocukken başından geçen birtakım olaylar, evlenmesi, muhtarlığa seçilmesi, babasının ölümü, Şabdan Baatır ile tanışması ve onunla hacca gitmesi, han seçilmesi ve halkı bilinçlendirme çalışmaları gibi hayatından kesitler sunulur. Esasen romanın ilk sayfalarında yazar Kanat Han'ın hapisteki durumunu anlatır. Bu bölümlerde olayın zaman aralığı 1916-1917 yıllarıdır.

Romanda öykü zamanı ise 1866 yılında başlar. *Törögeldinin Sabalışı* arabaşılığıyla verilen Kanat Han'ın amcası olan Törögeldi'nin sorguya alınmasının anlatıldığı bölümde romanın öykü zamanı başlamıştır.

Romanda eş zamanlı ve art zamanlı kullanımlarla karşımıza çıkan zaman unsuru, işlenişi sürecinde anlatının bakış açısı temel bir etken durumuna gelmektedir. Cumakadır Egemberdiev tarihi süreci daha ayrıntılı verme kaygısıyla tanrısal bakış açısını kullanmıştır, dolayısıyla bu hal anlatıcının zaman üzerindeki tasarrufunu da arttırmış bulunmaktadır.

1875 yazında babasının yerine muhtarlar toplantısına katılan Kanat o yıl 16 yaşındadır. Demek ki Kanat Han 1859 doğumludur. Romanda öykü zamanı başladığında Kanat Han 6-7 yaşında bir çocuktur, tespitinde bulunabiliriz.

Edebi eserlerde yazar mekân unsurunu olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak ve atmosfer yaratmak cihetinde kullanılabilir ve yazar, olayları şekillendirirken, bu amaçlardan birini devreye soktuğu gibi, birkaçını da dikkate alabilir. Aslında bunların hepsinin temelinde yatan gerçek, anlatılanlara 'sahihlik' kazandırma endişesidir." (Tekin, 2001, s.129)

Romanda mekân kuzey Kırgızistan topraklarıdır. Eserde birçok köy, vadi ve nehir adı geçer. İç tasvirlerle neredeyse hiç yer verilmez. Yazar mekânlara özel bir anlam yüklemeyi. Romanda mekânlar gerçek olayların geçtiği gerçek yerlerdir. Talaa-Buluk, İyri-Suu, Tokmok, Karakol, esas adı Karagoo olan ama Rusların eline geçtikten sonra adı Stolipino olan yerleşim birimleri olayların geçtiği mekânlardır.

SONUÇ

Çağdaş Kırgız edebiyatı 1991 yılında kazanılan bağımsızlıktan sonra ilginç bir ivme kazanmıştır. Yıllarca genellikle komünist partinin belirlediği edebi çerçevenin dışına çıkmamış yazar ve şairler büyük bir özgürlük ortamına kavuşmuştur. Özellikle tarihi konulara olan merak roman sanatında vücut bulmuş ve yakın Kırgız tarihiyle ilgili birçok tarihi roman kaleme alınmış ve alınmaktadır. Bu tarihi romanların önemli bir yüzdesini ise "Kanat Han" gibi tarihi-biyografik olarak nitelendirebileceğimiz romanlar oluşturmaktadır. Örneğin "Şabdan Baatır", "Han Ormon" şeklinde adları olan romanlar da bulunmaktadır. Bu romanların Kırgız tarihi romancılığında yeni bir türü ortaya çıkardığını ileri sürebiliriz. Ancak bazı tarihi Kırgız kahramanları kendi adını taşıyan bir romanda oldukça idealize edilirken başka bir isme sahip başka bir tarihi-biyografik romanda ise eleştirilebilmektedir. Bunun sebebini yakın Kırgız tarihinde önemli rol almış tarihi kişiliklerle ilgili tartışmaların edebiyat dünyasına da taşınması olmasında arayabiliriz. Yazarlar ve romanına konu ettiği kahramanlar arasında bir çeşit bağ bulunduğu için her yazar kendi kahramanını biraz fazla idealize etmekte, bağı olmayan diğer tarihi kişilikleri ise bazı hususlarda eleştirmekte hatta suçlamaktadır. Bunun dışında tarihi belgelere sık sık başvurulması, yazarların tahkiyeye sürekli müdahale ederek kendi fikirlerini okura aktarması, tahkiye edilen döneme şahitlik etmiş insanlarla yapılan söyleşilerin olduğu gibi esere alınması gibi eseri 'roman'dan uzaklaştıran birtakım teknik kusurlar göze çarpmaktadır. 1991 sonrası Kırgız romancılığında adeta yeni bir tür gibi karşımıza çıkan tarihi-biyografik romanlar özellikle "tarih" alanında yıllarca ihmal edilmiş "tarih-manevi" boşlukları bir şekilde doldurmaya gayret etmeleri noktasında başarılı bulunabilir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Ş. (1991). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. Ankara: Akçağ Yay.
- AŞLAR, H. (2014) "Tarihi Roman Kavramı ve Kırgız Tarihi Romanı Üzerine.", The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2162> Number: 24, p.517-526, Spring.
- AYTMATOV, C. (1985) Natsionalnie İstoki i Problemi Vzaimosvyazey Sovremennih Sovetskih Literatur. Vkn. Zakonomernosti Razvitiya Novopis'mennih Literatur i Problemi Sotsialistiçeskogo Realizma. Frunze: İlim.
- EGEMBERDİEV, C. (2006) Kanat Han. Bişkek: Ulukbek.
- MURZALİEVA, M.G. (2010) İstoriçeskaya Romanistika Tolegena Kasimbekova i Ee Mesto v Razvitii Janra. Dissertatsiya, Bişkek.
- TEKİN, M. (2001). Roman Sanatı I. (Romanın Unsurları), İstanbul: Ötüken Yay.